

Кириченко Ольга Миколаївна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної та прикладної психології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

В статті розкриваються головні засади використання компетентісного підходу при підготовці сучасного фахівця, представлені результати дослідження інструментальних, міжособистісних та системних компетенцій у бакалаврів психології, що навчаються в ОНУ, встановлено необхідність розвитку мобільності студентів та викладачів вищої школи, а також міжособистісних компетенцій та науково-дослідницької діяльності студентів.

Ключові слова: компетентісний підхід, фахівці, інструментальні, міжособистісні, системні компетенції.

У контексті процесів європейської інтеграції Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній простір Європи, здійснюючи з цією метою модернізацію національної системи освіти.

Геополітична спрямованість сучасного цивілізаційного процесу визначається — глобалізацією, зростанням значущості гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, підвищенням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, соціальних й гуманітарних чинників економічного прогресу і т. ін.

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти, якість освіти є одним з найважливіших факторів інтеграції до європейського освітнього простору.

Сьогодні розглядаються такі шляхи підвищення якості освіти як: переосмислення та розробка нових концепцій діяльності вищої школи; удосконалення існуючих державних стандартів; інтеграція вищих навчальних закладів з провідними підприємствами, що забезпечується узгодженими програмами, умовами практики, сприяє оснащенню лабораторій сучасним обладнанням; гнучкість щодо змін програм навчання; використання компетентісного підходу до визначення результатів навчання; визначення загальних і спеціальних компетенцій випускників першого і другого циклів навчання та інше.

Компетентісний підхід — одне з концептуальних положень оновлення змісту освіти. Автори цього підходу стверджують, що поняття «компетенції» є інтегрованим й об'єднує знання, навички та інтелектуальну складову освіти. При цьому вони підкреслюють, що у цей підхід закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, яка формується «від результату», тобто «стандарту на виході».

Головними одиницями оновлення змісту освіти розглядаються компетенції.

Вивченням цієї проблеми займаються В. І. Байдаєнко, З. Ф. Зеєр, Г. І. Ібрагімова, В. Г. Кремень, А. М. Новікова, А. М. Павлова, М. В. Пожарський, М. Ф. Стопко, В. Д. Шинкарук та інші. Аналіз зарубіжної та вітчизняної психолого-педагогічної літератури з проблеми компетентнісного підходу показує, що однакового тлумачення з цієї проблеми немає. Тому вона потребує як теоретичного, так і практичного дослідження.

Метою цієї статті є дослідження загальних компетенцій, які отримали бакалаври психології 4-го курсу, що мають закінчити базове навчання у цьому навчальному році.

При дослідженні ми використовували карту загальних компетенцій, розроблену О. А. Горчаковою.

Слід зазначити, що сьогодні існує тенденція, коли поняття кваліфікація (професійна кваліфікація) замінюється більш адекватним терміном — компетенція. Новий тип економіки потребує нових вимог до майбутніх фахівців, серед яких пріоритетними є вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, рефлексивних, моральних засад, що дозволяють успішно організувати діяльність в широкому соціальному, економічному, культурному контекстах.

Таким чином, компетентнісний підхід — це оцінка підготовленості фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня до професійної діяльності на основі наявності у них визначених стандартами компетенцій.

А компетенції — це сукупність знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності, які набуті упродовж певного циклу навчання і необхідні для виконання певного виду професійної діяльності.

В контексті Болонського процесу розроблені та працюють загальні компетенції, що складаються з трьох категорій.

У нашому дослідженні приділяємо увагу загальним компетенціям, тому що деякі з них є недостатньо розробленими та впровадженими в навчальний процес. Загальні компетенції поділяють на три категорії: інструментальні, міжособистісні та системні.

Інструментальні — включають когнітивні здібності, технологічні уміння, комп'ютерні навички, лінгвістичні уміння та комунікативні компетенції.

До міжособистісних компетенцій належать індивідуальні здібності, пов'язані з умінням виражати почуття і формувати стосунки, з критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії і співпраці, умінням працювати в групах, брати соціальні та етичні зобов'язання.

Системні компетенції — це поєднання розуміння, відношення та знання, що дозволять сприймати співвідношення частин цілого одна з одною та оцінювати місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати зміни з метою удосконалення системи та конструювати нові системи. Системні компетенції потребують засвоєння інструментальних та базових як підґрунтя.

Розглянемо далі результати опитування студентів 4-го курсу факультету психології Одеського національного університету імені І. І. Мечнико-

ва, де (+), якщо компетенція отримана під час навчання в університеті, (++) — отримана в іншому закладі, чи самостійно, (-), коли не отримана взагалі. Всього — 25 бакалаврів.

Таблиця 1

Результати опитування за картою загальних компетенцій

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
1. Інструментальні компетенції		+	++	-
1.1. Здатність до аналізу і синтезу	1. Здатність виявляти головне у повідомленні викладача.	68	24	8
	2. Здатність класифікувати та порівнювати об'єкти.	72	24	4
	3. Здатність виявляти головне в навчальному тексті.	68	28	4
	4. Здатність виявляти важливі зв'язки між явищами та об'єктами, що вивчаються, подавати їх у вигляді схем, малюнків, таблиць.	64	24	12
	5. Здатність аналізувати причини успіхів і невдач в учбовій діяльності.	56	40	4
1.2. Вміння планувати та організувати діяльність	1. Уміння організувати своє робоче місце та час.	44	44	12
	2. Уміння планувати та організувати навчальну діяльність.	56	32	12
	3. Уміння організувати свою навчальну працю на лекції, семінарі.	60	32	8
	4. Уміння виконувати навчальне завдання у визначений термін, дотримуючись правил його виконання.	56	24	20
	5. Уміння організувати накопичувальну навчальну інформацію для виконання в подальшій професійній діяльності.	64	16	20
1.3. Базові загальні знання	1. Знання з філософії.	64	4	28
	2. Мовна підготовка (іноземні мови).	24	36	40
	3. Соціальні науки.	76	8	16
	4. Знання з педагогіки (педагогіки вищої школи).	72	12	16
	5. Знання в галузі психології.	76	20	4
1.4. Базові знання з професії	1. Загальнонаукові знання.	68	24	8
	2. Фундаментальні наукові знання.	76	12	12
	3. Знання з прикладних спеціальних дисциплін.	80	4	16
	4. Уміння, отримані під час виробничої практики.	84	12	4
	5. Знання змісту спецкурсів.	84	4	12
1.5. Комунікативні навички рідної мови	1. Уміння висловити власне ставлення до фактів, подій, явищ, що вивчаються.	44	52	4

Продовження табл. 1

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
	2. Уміння формулювати повідомлення в усній формі, аналізуючи реакцію аудиторії.	52	32	12
	3. Уміння переказувати матеріал своїми словами.	36	60	4
	4. Грамотне усне мовлення.	36	48	12
	5. Грамотність написання.	28	52	20
1.6. Елементарні комп'ютерні навички	1. Уміння працювати з текстовим редактором.	36	60	4
	2. Уміння працювати з електронними таблицями.	64	28	8
	3. Уміння використовувати електронну пошту.	20	72	8
	4. Уміння користуватися Інтернетом.	16	72	8
	5. Уміння набирати текст.	24	72	4
1.7. Навички оперування інформацією	1. Уміння орієнтуватися в довідковій літературі за спеціальністю.	72	24	4
	2. Здатність відокремлювати головну інформацію від другорядної.	40	52	8
	3. Здатність класифікувати отриманні дані, інформацію.	60	36	4
	4. Організація самостійного пошуку в бібліотеці.	48	40	12
	5. Уміння здійснювати пошук інформації в ресурсах Інтернет.	28	76	4
1.8. Здатність вирішувати професійні проблеми	1. Здатність виявляти сутність та причини проблеми.	68	28	4
	2. Здатність задіяти допомогу під час вирішення проблеми.	60	32	8
	3. Здатність проектувати варіанти вирішення проблеми та прогнозувати їх наслідки.	60	16	24
	4. Мобільність у виборі засобів вирішення проблеми.	52	24	24
	5. Уміння доводити рішення проблеми до кінця.	28	52	20
1.9. Здатність приймати рішення	1. Здатність побачити декілька варіантів вирішення проблеми.	60	24	16
	2. Самостійність у прийнятті рішень.	40	56	4
	3. Здатність узяти відповідальність за прийняте рішення.	56	40	4
	4. Здатність обґрунтовувати (логічно осмислити) рішення.			
	5. Уміння домагатися результату.	48	40	12
2. Міжособистісні компетенції				
2.1. Здатність до критики і самокритики	1. Знання етичних правил здійснення критики.	56	24	20

Продовження табл. 1

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
	2. Здатність аргументувати критичні висловлювання.	56	32	12
	3. Здатність до конструктивної критики на основі аналізу діяльності.	56	20	24
	4. Здатність сприймати критику позитивно.	36	44	20
	5. Здатність до самокритики.	40	52	8
2.2. Здатність працювати в команді	1. Уміння доводити, обґрунтовувати свої судження.	68	24	8
	2. Здатність до співпраці та взаємодопомоги.	64	32	4
	3. Здатність до незалежного судження.	56	36	8
	4. Здатність отримувати задоволення від праці в команді.	52	32	16
	5. Здатність продуктивно вирішувати конфлікти.	56	32	12
2.3. Навички міжособистісного спілкування	1. Уміння слухати, не перебиваючи.	56	40	4
	2. Уміння зрозуміти співрозмовника.	60	36	4
	3. Уміння відчувати співрозмовника під час розмови.	44	48	8
	4. Здатність позитивно презентувати себе.	56	32	12
	5. Володіння етикетом спілкування.	56	32	12
2.4. Здатність працювати в міждисциплінарній команді та співпрацювати з експертами в інших предметних галузях	1. Здатність нестереотипного сприйняття представників інших дисциплін.	76	4	20
	2. Володіння загальнонауковою методикою досліджень.	68	12	20
	3. Здатність до інтеграції досліджень (аналіз явища, що вивчається, з точки зору різних наук).	60	12	28
	4. Володіння навичками колективного формування рішень (мозкового штурму та ін.)	68	8	24
	5. Здатність до оформлення результатів міждисциплінарних досліджень	72	4	24
2.5. Здатність сприймати різноманітні міжкультурні відмінності	1. Здатність до рівноправного прийняття представників інших національностей.	40	48	12
	2. Здатність визнавати рівноцінність культур (етносів, соціальних груп, релігійних гендерних культурних відмінностей та ін.).	48	40	12
	3. Знання своєї культури, її провідних цінностей.	60	32	8
	4. Ідентифікація себе з певною культурою.	56	32	12
	5. Реальний досвід взаємодії з представниками інших культур.	44	40	16

Продовження табл. 1

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
2.6. Здатність працювати в міжнародному контексті	1. Знання зарубіжних досліджень за спеціальністю.	72	16	12
	2. Знання зарубіжних науково-дослідницьких центрів.	60	4	36
	3. Знання методології досліджень за рубежом.	72	4	24
	4. Участь у міжнародних конференціях, симпозиумах, семінарах.	28	8	64
	5. Робота із зарубіжною інформацією.	48	20	32
2.7. Прихильність до етичних цінностей	1. Знання законодавства з авторських прав.	60	-	40
	2. Знання професійної відповідальності.	72	20	8
	3. Уміння поважно ставитись до колег.	52	36	12
	4. Уміння вести дискусію, дотримуючись етичних норм.	72	16	12
	5. Знання норм цитування.	64	16	20
3. Системні компетенції				
3.1. Здатність використовувати знання на практиці	1. Рівень практичної підготовки з професії.	72	8	20
	2. Рівень розвитку професійних умінь та навичок.	72	4	24
	3. Уміння спиратися на теоретичні знання у вирішенні практичних проблем.	80	12	8
	4. Здатність використовувати нову інформацію в практичній роботі.	72	8	20
	5. Навички практичної роботи з професійної діяльності.	76	12	12
3.2. Дослідницькі здібності	1. Здатність планувати дослідницьку діяльність.	84	8	8
	2. Здатність бачити розв'язання проблеми та висувати гіпотези.	72	8	20
	3. Методологічна компетентність.	64	-	36
	4. Здатність знаходити нестандартне розв'язання наукових проблем.	48	12	40
	5. Уміння оформляти результати дослідницької діяльності.	80	-	20
3.3. Здатність до навчання	1. Прагнення до регулярного поповнення професійних знань.	68	20	12
	2. Здатність візуально сприймати інформацію.	40	48	12
	3. Здатність сприймати усну інформацію.	64	28	8
	4. Рівень розвитку пам'яті.	56	36	8
	5. Уміння керувати інформацією.	68	24	8
3.4. Здатність адаптуватися до нових ситуацій	1. Здатність до гнучкості рішень.	56	28	16
	2. Здатність легко орієнтуватися в новій ситуації.	56	32	12

Продовження табл. 1

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
	3. Здатність адаптуватися до нових умов.	56	28	16
	4. Відкритість до інновацій (бажання спробувати нове на практиці).	64	24	12
	5. Здатність докорінно змінити своє життя.	48	36	16
3.5. Здатність генерувати нові ідеї	1. Здатність висувати нові ідеї.	44	36	20
	2. Здатність знаходити принципово нові підходи у вирішенні старих проблем.	48	24	28
	3. Уміння розвивати ідеї, висловленні іншими.	56	24	20
	4. Високий рівень асоціативного мислення.	52	24	24
	5. Уміння комбінувати ідеї.	64	20	16
3.6. Здатність до лідерства	1. Здатність втілювати свої проекти в життя.	36	16	48
	2. Здатність узяти на себе відповідальність за вирішення найбільш складних проблем та справ.	28	36	36
	3. Здатність проявляти вимогливість та наполегливість.	44	36	20
	4. Уміння позитивно налаштувати до себе людей.	40	40	20
	5. Рівень розвитку організаторських навичок.	44	28	28
3.7. Розуміння культур та звичаїв інших країн	1. Зацікавленість у вивченні традицій та звичаїв інших країн і народів.	48	40	12
	2. Здатність сприйняти характер спілкування партнера з іншої культури.	40	40	20
	3. Знання релігійних відмінностей.	48	36	16
	4. Уміння зрозуміти співрозмовника та манери його спілкування, роботи, орієнтації в часі та ін.	72	8	20
	5. Наявність досвіду входження в іншу культуру.	40	20	40
3.8. Здатність працювати автономно	1. Бажання працювати самостійно.	52	40	8
	2. Знання необхідної довідкової літератури та джерел інформації за спеціальністю.	72	24	4
	3. Уміння організувати проведення власного дослідження.	60	32	8
	4. Здатність до професійного саморозвитку.	72	24	4
	5. Здатність критично аналізувати власну діяльність.	68	24	8
3.9. Здатність до розробки проектів та керування ними	1. Здатність бачити очікуванні результати проекту.	60	12	28
	2. Уміння формувати ціль проекту.	84	8	8
	3. Здатність визначати шляхи, форми та методи роботи.	84	12	4
	4. Здатність обирати найбільш ефективні засоби діяльності.	64	12	24

Продовження табл. 1

Компетенції	Конкретні знання, уміння, навички	%	%	%
	5. Здатність передбачати можливі ускладнення в реалізації проекту.	68	4	28
3.10. Здатність до ініціативи та підприємництва	1. Уміння переконувати, впливати на людей.	40	40	20
	2. Здатність до розумного ризику та відповідальність за нього.	48	32	20
	3. Рівень розвитку інтуїції.	28	68	4
	4. Розуміння нюансів управлінської праці.	48	28	24
	5. Здатність до самостійної активної діяльності.	52	32	12
3.11. Відповідальність за якість	1. Бажання враховувати всі вимоги викладача під час виконання навчальних завдань.	48	16	36
	2. Здатність уявити найкращий результат діяльності.	52	32	16
	3. Уміння аналізувати якість своєї діяльності.	60	32	8
	4. Уміння оцінити якість діяльності (бачити показники якості).	68	24	8
3.12. Прагнення до успіху	1. Бажання займатися обраною професійною діяльністю.	48	48	4
	2. Упевненість в собі та своїй професійній компетентності.	52	28	20
	3. Націленість на високі досягнення в професійній діяльності.	72	20	8
	4. Здатність сконцентрувати усі зусилля для досягнення результату.	68	24	8
	5. Готовність до постійного самовдосконалення.	52	40	8

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити деякі висновки.

Більш за все бакалаври отримали інструментальних компетенцій, але серед них багато отримано у середній школі, або самостійно. Наприклад, уміння планувати та організовувати навчальну діяльність (44 %), грамотність написання (52 %), а уміння використовувати електронну пошту, використовувати Інтернет, уміння набирати текст студенти отримали самостійно чи в інших навчальних закладах (72 %). Щодо підготовки з іноземної мови, то 36 % студентів отримали знання поза університету, а 40 % недостатньо володіють нею. Тобто підготовка студентів з іноземних мов та їх мобільність все ще є недостатніми.

Щодо міжособистісних компетенцій, від 20–28 % не вміють працювати в міждисциплінарній команді, а від 24–64 % не мають знань з методології досліджень за рубежом та досвіду участі у міжнародних конференціях.

В системних компетенціях від 20 до 28 % студентів не виявляють здатність до генерації ідей, а здатність до лідерства не відчувають від 20 до 48 %, а до розробки проектів та керування ними від 24 до 28 % бакалаврів. Не мають досвіду входження в іншу культуру 40 %.

Слід зазначити, що більш за все треба працювати над проблемою мобільності студентів та викладачів вищої школи, а також міжособистісними компетенціями та науково-дослідницькою діяльністю студентів.

Список використаних джерел

1. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. — Київ — Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.
2. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / За ред. В. Г. Кременя, Авт. кол.: Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. — Київ — Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. — 147 с.
3. Ван дер Венде М. К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе / Ван дер Венде М. К. // Высшее образование в Европе. — 2000. — Том XXV. — № 3. — С. 101–124.
4. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник / За ред. В. Г. Кременя, авт. кол.: Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. — Тернопіль, 2004. — 384 с.
5. Долженко О. В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... / О. В. Долженко // Вестник высшей школы: Alma mater. — 2000. — № 6. — С. 19–20.
6. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журавський В. С., Згуровський М. З. — К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. — 200 с.
7. Кривцова В. М. Вища освіта та Болонський процес: Конспект лекцій / Кривцова В. М., Колісниченко Н. М. — Одеса, 2005. — 172 с.

О. Кириченко

кандидат педагогических наук,
доцент кафедры социальной и прикладной психологии
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД ПРИ ПОДГОТОВКЕ СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Резюме

В статье раскрываются главные принципы использования компетентностного подхода при подготовке современного специалиста, представлены результаты исследования инструментальных, межличностных и системных компетенций у бакалавров психологии, которые учатся в ОНУ, установлена необходимость развития мобильности студентов и преподавателей высшей школы, а также межличностных компетенций и научно-исследовательской деятельности студентов.

Ключевые слова: компетентностный подход, специалисты, инструментальные, межличностные, системные компетенции.

O. Kirichenko

candidate of pedagogical sciences

Odessa National I. I. Mechnikov University

**COMPETENCE APPROACH AT PREPARATION OF MODERN
SPECIALIST**

Summary

In the article main principles of the use of competence approach at preparation of modern specialist open up, the results of research of instrumental, interpersonality and system competences are presented for the bachelors of psychology, which study in ONU, the necessity of development of mobility of students and teachers of higher school, and also interpersonality competences and research activity of students is set.

Key words: competence approach, specialists, instrumental, interpersonality, system competences.